

האנייה 'ארבע חירויות' כבר הביאה מעפילים לארץ במאי 1946 תחת השם 'דב הוז'. באותו אירוע ('פרשת לה-ספציה') הגיעה לחיפה יחד עם האנייה 'אליהו גולומב' ולאחר שהורידו את מעפיליהן חזרו האניות לפורטו ונרה שליד לה-ספציה.¹ הספינות המשיכו לפעול בשירות המוסד בהפלגות מסחר מזדמנות שנועדו בעיקר להסוות את ייעודן האמתי. פעילות זו לא הצליחה להטעות את המודיעין הבריטי שניהל אחרי שתי האניות מעקב יום יומי.²

באוגוסט 1946 תוכננה הספינה להפלגת העפלה נוספת. בהפלגה זו נדרשה האנייה לשאת מעל 1,000 מעפילים לפיכך הועמסו על סיפונה ארבע סירות הצלה נוספות ומחסניה הוטענו בחומרי גלם לבניית דרגשים נוספים. הבנייה עצמה תוכננה להתבצע בים, הרחק מעיניהם של הבלשים הבריטיים.³

לקראת צאתה למשימה התייצבו באנייה איש הפלי"ם פבי גבר שנתמנה למפקד ההפלגה, פטר הופמן גם הוא איש פלי"ם כמלווה, וה'גדעוני' אלי זוהר. לצורך השטת האנייה שכר יהודה ארזי צוות זר הכולל רב חובל ומספר מלחים איטלקיים.

המעפילים המיועדים שהו אותו זמן במחנה בבוקה דה מגרה. ב-22 באוגוסט יצאה הספינה מפורטו ונרה והפליגה מיילים ספורים למפרץ שבשפך נהר המגרה שם הטילה עוגן.

המעפילים הועברו באסדות לאורך הנהר עד למקום עגינתה ומשם הועברו לאנייה באמצעות סירות, הים היה גלי וההעברה התנהלה באיטיות, במהלך ההעברה נפצע אחד המעפילים ואחר לקה בליבו.⁴ לפנות בוקר הסתיימה ההעמסה ובשעה 03:00 אור ליום ה-23 באוגוסט חמקה הספינה לדרכה מבלי לידע את הרשויות. אל ההפלגה הצטרפה עיתונאית בשם Claire Neikind שתיעדה את ההפלגה במספר כתבות.⁵ שמה של האנייה בהפלגה זו היה מסדרת השמות שנועדו להביך את הבריטים: מצבם של המעפילים לא תאם את 'ארבע החירויות' (מטבע לשון אותו

¹ ראו כאן פרשת לה-ספציה

² אדיר – ארזי, עמ' 124.

³ אהרוני – מטות, עמ' 16.

⁴ אדיר – ארזי, עמ' 125.

⁵ he Palestine Post, יום חמישי, אוקטובר 24 1946 עמ' 4 Claire Neikind Running the blockade

טבע הנשיא האמריקאי רוזבלט כיעדים לשלטון במדינה מתוקנת) ואת זאת רצו המארגנים להדגיש.⁶

הכנת הדרגשים טרם נשלמה גם בשלב זה והתקנתם נמשכה בימי ההפלגה הראשונים. מצב הים הקשה על העבודה. הספינה עברה במצר המסינה, המשיכה לכיוון כרתים ופנתה דרומה לכיוון אלכסנדריה. כשהייתה הספינה כ-50 מייל מצפון לאלכסנדריה פנתה מזרחה לכיוון חופי ישראל. במהלך ההפלגה תורגלו המעפילים בירידה מהירה מהסיפון למקרה של הופעת מטוס וכן נערכו, בהנחיית המלווים, תרגילים בתפישת אזורים שולטים על הסיפון והגנה עליהם מפני צוותי ההשתלטות הבריטיים.⁷ הוכנו גם קופסאות שימורים, ברגים ומסמרים ליידי.⁸

לאורך ההפלגה שונו ההנחיות מהארץ מספר פעמים, ההנחיה האחרונה שנתקבלה הייתה לנסות ולנחות בחוף שפיים.⁹ ב-2 בספטמבר בשעות הצהריים כשהייתה הספינה כ-20 מייל מערבית לתל אביב נתגלתה על ידי מטוס.¹⁰

'ארבע חריות' הייתה למעשה האנייה הראשונה שיצאה לדרכה כאשר ברור למעפילים ומלוויהם כי אם תיתפש האנייה יגורשו המעפילים לקפריסין.

עובדה זו הייתה מן הסתם ידועה גם לבריטים ומפקד שיטת המשחתות ה-1 (שהחליפה את השיטת ה-3 יום קודם לכן) אלוף משנה Ruck-Keen, העריך שכך יהיו פני הדברים. הוא הנחה את מפקדי הספינות להיערך למאבק אלים יותר מצד המעפילים וגם דאג לצייד את ספינותיו במחוללי גז מדמיע (Gas Canisters) לפיזור הפגנות, אמצעי שלא הופעל עד כה כנגד מעפילים בים.¹¹

המטוס שגילה את האנייה חג מעליה מספר פעמים ובכך סימן את מיקומה למשחתת 'צ'יילדרס' שסיירה מערבית לתל אביב. כשהתקרבה ה'צ'יילדרס' נראו על הסיפון אנשים בבגדי ים ובחגורות הצלה. למפקד המשחתת, רב סרן ביילי, נראה כי האנייה בשלבי היערכות אחרונים לעלייה על שרטונות החוף הקרוב.¹² תכניתו של המפקד למצב בו תחדור האנייה למים הריבוניים פורטה בדו"ח שכתב לאחר האירוע והיא כללה:

---

⁶ יהודה בן צור – 'סוגיית השמות'

⁷ אמ"ה, תיק ארבע חריות, עדותו של מעפיל בשם עקיבא תורגם מידיש

⁸ פבי גבר "סיפור המעשה", ינאי ואלמוג – שערים, עמ' 148.

⁹ אהרוני – מטות, עמ' 16.

¹⁰ אהרוני – מטות, עמ' 16.

¹¹ דוח האדמיראל את"ה עמ של ניר 119 .

¹² ניניאן – פטרול, עמ' 69. -להפנות לדוח של ביילי

- הטלת מטעני נפץ כדי להרתיע שחיינים מקפיצה למים.
- ירי אזהרה לפני חרטום האנייה כדי לעצור את תנועתה.
- ירי אזהרה מעל הגשר אם הירי לפני החרטום לא הועיל.
- הצמדת חרטום המשחתת לחרטום האנייה והטלת עוגן על סיפונה.
- ירי עוגן נוסף (באמצעות מרגמת פצצות עומק) אל ירכתיי האנייה ומשיכתה עד למצב שהספינות צמודות זו לזו.
- העברה זריזה של צוות ההשתלטות והשגת שליטה בגשר הפיקוד, בחדר המכונות ובחרטום.
- הצוות הונחה שלא לעשות שימוש בנשק האישי אלא במקרה של סכנת חיים מוחשית.¹³

עם כניסתה של האנייה למים הריבוניים התקרבה אליה המשחתת על פי תכניתו של המפקד אך אז התברר כי לא ניתן לבצע ירי אזהרה עקב הימצאותה של ספינת דייג בגזרת הירי. המשחתת ניסתה לגשת אל האנייה תך תנועה וזו החלה לתמרן ולזגזג בפראות.

מפקד המשחתת הצליח להצמיד את חרטום ספינתו לאנייה רק לשניות ספורות. במהלך התמרון נתפשה שן העוגן של המשחתת בחרטום האנייה ועקרה חלק ממנו.¹⁴ קצין אחד ועשרים מלחים מצוות ההשתלטות הצליחו לקפוץ ולעבור אל האנייה. חלקם לא אבטחו כראוי את ציודם לקראת הקפיצה ונשקם נשמט למים. המעפילים היו ערוכים ומצוידים במוטות ברזל הם צרו על קומץ המלחים והחלו להתכתש איתם. במהלך ההתכתשות אף הצליחו לחטוף את נשקו של אחד המלחים.

לאחר מכן הציבו המעפילים שורת נשים שחצצה בינם ובין המלחים. המלחים נזהרו מאוד שלא לגעת בנשים וכשעשו זאת פתחו הנשים בצעקות וקראו לעברם

You are no gentleman (אתה לא ג'נטלמן).¹⁵

מפקד ה'צ'יילדרס' התאמץ לגשת שוב לאנייה ולהעביר את יתרת צוות ההשתלטות. הוא לא הצליח להטיל עוגן על סיפונה אך במהלך התמרון הצליח

¹³ שם, שם.

¹⁴ פבי גבר סיפור המעשה עמ' 148

¹⁵ ניניאן- פטרול, עמ' 70.

להעביר עוד עשרה מלחים, תמרון המשחתת נעשה באגרסיביות, ירכתיי האנייה נפגעו ומערכת ההיגוי שלה יצאה מכלל פעולה.¹⁶ בשלב זה הדמימו המכונאים באניית המעפילים את מנוע האנייה ונטשו את חדר המכונות, האנייה נעצרה. 'צ'יילדס' הצליחה להעביר מחרטומה חבל אל ירכתיי האנייה ובתנועה לאחור החלה לגרור אותה ולהרחיקה מהחוף.

בשעה 18:40 הגיעה המשחתת 'צ'יוולרוס' לסייע. המשחתת ניסתה לגשת אל האנייה אך עקב מצב הים הצליחה להעביר רק שני קצינים ועשרים מלחים. ההתכתשות על הסיפון לא נרגעה ומפקד צוות ההשתלטות איים על המעפילים המתגודדים מולו כי בקרוב יאלץ להפעיל נשק חם כהגנה עצמית. מספר מעפילים קפצו למים והחלו לשחות לכיוון החוף אך סירה שהורדה מאחת המשחתות לכדה אותם. בשעה 19:40 הצליחה 'צ'יוולרוס' להעביר עוד עשרה מלחים. בינתיים הצליחו המעפילים לתפוש את סמל המשטרה המסופח לצוות ההשתלטות ולקחתו כבן ערובה.¹⁷ בשלב זה כבר לא הקפידו המלחים ודחפו גם נשים שעמדו בדרכם ולבסוף השיגו שליטה על הסיפון. 'צ'יילדרס' העבירה חבל גרירה לחרטום האנייה והחלה לגרור אותה לחיפה.

בסוף האירוע מנו הבריטים 20 מעפילים פצועים וגם חמישה מלחים.¹⁸ במהלך הגרירה הועבר צינור מי שתייה לאנייה שסבלה ממחסור חמור במים והמעפילים הצמאים נדחפו ונדחקו כדי לשתות.¹⁹ בסה"כ נדרשו להכניע את אלף המעפילים שישה קצינים ו-70 מלחים.²⁰ באירועים קודמים מנה צוות ההשתלטות בדרך כלל שני קצינים ו-12 מלחים על פי תקן.

לצורך העברת המעפילים לקפריסין הוקצתה אניית הגירוש 'אמפייר הייוד'. האנייה לא שהתה בנמל מחשש לחבלה והיא הוכנסה אליו רק בסמוך למועד כניסת אניית המעפילים.²¹ אל אניית המעפילים נקשרו ארבות נחיתה (Z-Lighters) ובהן מי שתייה, המעפילים התשושים והצמאים הזדרזו לרדת אליהן כדי לשתות והארבות הובילו אותם לאניית הגירוש, שלב זה עבר ללא אירועים חריגים.²²

---

¹⁶ פבי גבר סיפור המעשה עמ' 148

¹⁷ עדותו של מעפיל בשם עקיבא

¹⁸ קלייר מדווחת על 100

¹⁹ ניאן עמ 70

²⁰ שם, שם

²¹ להפנות לפרק הנחיות הבטחון להלן

²² קלייר קינקייד

אניית הגירוש הפליגה לקפריסין ב-3 בספטמבר בשעה 19:00 כשהיא מלווה על ידי המשחתת 'שברון'. ולמחרת בבוקר הגיעה השיירה לקפריסין. ההורדה בוצעה גם היא באמצעות ארבות ועברה ללא תקלות.

כך הסתיים העימות הראשון בין מלחי הצי הבריטי ובין המעפילים כאשר ברור לשני הצדדים כי המעפילים מיועדים להיות מגורשים לקפריסין. המאבק היה אלים, ההריסות על הסיפונים העידו על עוצמת הקרב, מספר הפצועים בדרגות חומרה שונות עלה על 100, לא היו הרוגים.²³

הבריטים לא הופתעו, גם לא מלווי האניות ובכל זאת נדרשו שני הצדדים להפקת לקחים ולהיערכות טובה יותר לקראת הגעתה של האנייה הבאה.